

Antoni Kuczyński

Polskie osadnictwo rolnicze na Syberii

Niepodległość i Pamięć 25/3 (63), 323-328

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Antoni Kuczyński

Polskie osadnictwo rolnicze na Syberii

Obserwujemy współcześnie wzrastające zainteresowania problematyką związków polsko-syberyjskich w zakresie dziedzictwa naukowego dotyczącego języka i kultury tubylczych ludów Syberii, osiągnięć w dziedzinie geografii, dziejów Kościoła katolickiego za Uralem, biografistyki prezentującej polskich badaczy, działalności gospodarczej naszych rodaków, których los związał z tymi rozległymi obszarami. Problemy te ukazano już nieraz w publikacjach polskich i rosyjskich. Dodajmy przy tym, że jeszcze do niedawna badania nad związkami polsko-syberyjskimi pozostawały w zasadzie w cieniu zainteresowań historyków rosyjskich. Aktualnie natomiast znacznie się one wzmogły, zwłaszcza w ośrodkach naukowych na Syberii.

Najnowsza książka dr. Sergiusza Leończyka dotyczy polskiego osadnictwa wiejskiego na Syberii w drugiej połowie XIX oraz w początkowych latach XX wieku. Jest ona przykładem umiejętnie zaprogramowanego oraz poprawnie zrealizowanego studium historycznego dotyczącego tego zagadnienia. Problematyka badawcza, którą zajmuje się jej autor, konsekwentnie rozwijana i pogłębiana, wiąże się przede wszystkim z dziejami Polaków na Syberii w szeroko pojętym kontekście tej diaspory, przede wszystkim zaś z jej osadnictwem wiejskim w zauralskiej części Imperium Rosyjskiego. Nie pomija on oczywiście w swych działaniach problemów społeczno-kulturowych oraz organizacyjnych dotyczących współczesnego odradzania się tożsamości etnicznej wśród polskiej diaspory za Uralem.

Dorobek bibliograficzny autora tej monografii jest zróżnicowany jakościowo i ilościowo (100 artykułów w języku polskim i rosyjskim oraz 4 książki). Oprócz badań dotyczących polskiego osadnictwa wiejskiego

na Syberii, drugi nurt jego zainteresowań nawiązuje do szeroko rozumianej problematyki obejmującej polsko-syberyjskie konteksty. Stąd też pisał o Kościele katolickim w „polskich wioskach syberyjskich”, o Syberyjskiej Dywizji Strzelców Polskich, repatriacji Polaków z Syberii po traktacie ryskim (1921), o relacjach dotyczących autochtonicznych etnosów Syberii, o polskich badaczach Syberii, o tożsamości narodowej naszych rodaków mieszkających współcześnie za Uralem oraz innych zagadnieniach z tym związanych.

Artykuły te korespondują z najważniejszymi wątkami naukowej refleksji nad związkami polsko-syberyjskimi rozpatrywanymi zarówno w odległej perspektywie czasowej, jak i współczesnej. Jego działalność obejmuje również redakcję prac zbiorowych, stanowiących pokłosie konferencji naukowych organizowanych na Syberii, wieloletnie redagowanie polsko-rosyjskiego kwartalnika „Rodacy”, ukazującego się od 1997 roku w Abakanie, działalność Centrum Książki Polskiej w Abakanie, organizowanie Dni Kultury Polskiej na południu Syberii oraz uczestnictwo programowo-organizacyjne w pracach Federalnej Polskiej Narodowo-Kulturalnej Autonomii „Kongres Polaków w Rosji”, której w latach 2007–2012 był wiceprezesem. Rzec również można, że jest on „ojcem chrzestnym” Zespołu Pieśni i Tańca „Syberyjski Krakowiak” z Abakanu, który parokrotnie gościł w Polsce. Ważny jest też drugi nurt tej aktywności zawodowej, mający charakter animowania różnych przedsięwzięć na rzecz odradzania tożsamości etnicznej Polaków na Syberii. Stale współpracuje ze Związkiem Sybiraków oraz redakcją kwartalnika „Zesłaniec”, organem wydawniczym Rady Naukowej tego Związku. W różnych fazach tej naukowej i organizacyjnej działalności zyskiwała ona uznanie i była wspomagana przez Zarząd Krajowy Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie”, Konsulat Generalny RP w Irkucku oraz Kongres Polaków w Rosji.

Kreśląc biografię dr. S. Leończyka jako historyka zajmującego się dziejami Polaków na Syberii należy wyeksponować jego uczestnictwo w różnych formach życia zawodowego i naukowego. Pierwsza to działalność edukacyjna i badawcza. Obecnie jest pracownikiem Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Doktorat uzyskał na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Szczecińskiego (2004). W latach 1999–2007 pracował w instytucjach naukowo-badawczych i muzealnych w Federacji Rosyjskiej, angażując się

aktywnie w działania scalające polską diasporę za Uralem. Dwukrotnie był stypendystą Rządu RP (2008–2010), odbywając staż naukowy na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach, a w roku 2011 stypendystą Kasy im. Józefa Mianowskiego Fundacji Popierania Nauki.

Dopełnieniem tej aktywności społeczno-zawodowej jest udział w konferencjach i sympozjach, także o charakterze międzynarodowym, organizowanych w Polsce oraz inicjowanie takich konferencji na Syberii. Uważam, że są to jedne z ważniejszych elementów życiorysu naukowego autora prezentowanej książki, z której problematyką oswajał się zapewne przez szereg lat, pochodzi wszakże z rodziny „włociańskich (polskich) osadników” na Syberii. Obecnie kontynuuje zainteresowania badawcze dotyczące zauralskich losów polskiej diaspory.

Przechodząc do konkluzji stwierdzić należy, że książka dr. S. Leończyka poszerza, uzupełnia i pogłębia wiedzę z zakresu zróżnicowanych tematycznie dziejów Polaków na Syberii i rzec można wpisuje się w mało znany problem polskiego „osadnictwa wiejskiego” za Uralem. Napisana jest z dobrą znajomością realiów przedmiotu badań oraz właściwym sfunkcjonowaniem literatury i źródeł z tego zakresu. Z pewnością wejdzie ona do kanonu pozycji bibliograficznych dotyczących problemu mało jeszcze rozpoznanego i opisanego polskiego osadnictwa rolniczego na Syberii. Niezależnie od wspomnianych już wartości poznawczych, mam przekonanie prawdziwe i szczere, że jest to książka pożyteczna i potrzebna, chociażby z racji jej nowatorstwa problemowego, ukazującego emigrację polskiego włociaństwa za Ural, bowiem przez wiele lat upublicznił się w naszej historiografii obraz emigracji chłopskiej przede wszystkim do Ameryki Południowej. Dzięki tej książce czytelnik otrzymał interesująco przedstawiony i rzetelnie udokumentowany przegląd spraw związanych z emigracją chłopską także na syberyjskie obszary. Poza istotnym walorem naukowym, książka pozwala w perspektywie historycznej dopełnić wiedzę o naszej włociańskiej emigracji „za chlebem”.

Pod względem merytorycznym i dokumentacyjnym książka potwierdza, co powtórzę za profesorem Zbigniewem Wójcikiem (Komisja Syberyjska Komitetu Historii Nauki PAN), jednym z recenzentów wydawniczych, że jej autor

poznał wiele osad założonych przez polskich osadników w XIX i XX w., przeprowadził kwerendy archiwalne i biblioteczne w Sankt Petersburgu, za Uralem

oraz w polskich archiwach państwowych kilku miast wojewódzkich. Dzięki temu rozprawa przedstawia szeroką panoramę problemu. Panorama ta została ubogacona w wiele wątków istotnych dla sprawy: ewolucja osadnictwa włościańskiego w Rosji i Królestwie Polskim, kwestie narodowościowe i rusyfikacji chłopstwa polskiego, zagadnienia katolicyzmu w środowisku, z dominującym – wręcz agresywnym – prawosławiem¹.

Dopełnieniem tego fragmentu recenzji jest opinia drugiego recenzenta wydawniczego, profesora Jacka Legiecia (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), który uznał, że jest to książka „bardzo cenna, potrzebna i odpowiada wszelkim wymaganiom warsztatu naukowego. Powinna przez długie lata służyć wszystkim badaczom historii polskiej obecności na Syberii oraz stosunków polsko-rosyjskich w XIX wieku. Z pewnością zaciekawi także wielu historyków rosyjskich, a także przedstawicieli syberyjskiej Polonii”.

W tym kontekście wspomnę też, że monografia ta wnosi wiele nowych wątków w coraz częstsze dociekania dotyczące związków polsko-syberyjskich, odnoszących się także do osadnictwa rolniczego za Uralem. Dodam tu, że problemem tym w odniesieniu do konkretnej „polskiej” wsi na Syberii, czyli Wierszyny zajmował się profesor Władysław Masiarz, którego interesująca monografia zatytułowana *Wierszyna. Polska wieś na Syberii Wschodniej 1910–2010. Z dziejów dobrowolnej migracji chłopów polskich na Syberię na przełomie XIX i XX wieku*, Kraków 2016, stanowi pokłosie jego wieloletnich zainteresowań tym zagadnieniem. Szkoda, że książka oraz jej autor nie znaleźli się wśród laureatów edycji nagród „Przeglądu Wschodniego” za rok 2016. Podobna smutna refleksja trapi mnie z powodu nieprzyznania podobnej nagrody za rok 2017 dr. Sergiuszowi Leończykowi za tę interesującą oraz nowatorską książkę, dotyczącą polskiego osadnictwa włościańskiego na Syberii. W moim przekonaniu obaj autorzy tych monografii zasługiwali na taki „wieniec z wawrzynu”!

Prezentowana tu publikacja daje badaczom związków polsko-syberyjskich bogaty materiał, pozwalający sytuować je w szerszym kontekście faktograficznym związanym z emigracją „chłopów polskich” na Syberię. Niewątpliwie jest ona ważnym ogniwem w łańcuchu tych faktów. Trud jej autora

¹ Oba cytowane fragmenty recenzji wydawniczych zamieszczone zostały na czwartej stronie okładki recenzowanej książki.

okazał się owocny i stanowi wskazanie drogi dla innych badaczy. Cennym uzupełnieniem książki są aneksy zawierające różne świadectwa wpisujące się jej tematykę, między innymi interesujące wspomnienia osadników, nazwy wsi, w których mieszkali oraz ciekawy materiał statystyczny i ilustracyjny. Zgromadzenie i uporządkowanie tak obszernej oraz złożonej faktograficznie materii oceniam jako istotny walor tej publikacji. Bezspornym jej atutem jest autorska umiejętność uporządkowanego na „osi czasu” sposobu prezentacji rezultatów przeprowadzonych badań. Dzięki temu otrzymaliśmy wartościowe poznawczo opracowanie, spełniające standardy merytoryczne prac naukowych, interesujące i uważnie zsyntetyzowane.

W efekcie autorskiego trudu powstała książka spójna i wartościowa, zarówno pod względem prezentowanej w niej treści, jak również wartości poznawczej odnośnie do określonego w jej tytule zagadnienia. Monografia ta ubogaca złożone konteksty związków polsko-syberyjskich, na szczęście nieograniczone już indoktrynalnymi uwarunkowaniami, które miały miejsce w historiografii radzieckiej i poszerza tak potrzebną dla obu stron płaszczyznę dialogu między historykami polskimi i rosyjskimi, związanego z badaniami dotyczącymi różnych zagadnień z zakresu dziejów Polaków za Uralem. Ocena książki wypada zdecydowanie pozytywnie, a zawarta w niej faktografia to ważny przewodnik po mniej znanych naszych związkach z Syberią. W Polsce praktycznie nie było do tej pory publikacji o naszej włościańskiej emigracji na Syberię, z wyjątkiem wspomnianej tu wcześniej monografii profesora W. Masiarza o wsi Wierszyna w guberni irkuckiej.

Warto podkreślić, że książka dr. S. Leończyka charakteryzuje się innowacyjnością problemu i powstała w wyniku analizy licznych źródeł czerpanych z archiwów. Autor wykorzystał materiały z archiwów białoruskich, kazachskich, litewskich, polskich i rosyjskich. Uwzględnił też dotychczasową polską i obcą historiografię oraz potrafił niejednokrotnie dorzucić ciekawe uwagi z tego zakresu czerpane od rodzin byłych osadników. Problematykę polskiego osadnictwa wiejskiego na Syberii w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku przedstawił w sposób nowy, interesujący i wskazujący potrzebę dalszych studiów z tego zakresu. Tematyka książki oraz jej walory poznawcze dają podstawę do stwierdzenia, że zaniedbany dotychczas problem badawczy dotyczący polskiego osadnictwa wiejskiego na Syberii zyskał nowy, bardziej wyrazisty kształt! Obszerna baza źródłowa oraz szeroko zakrojona kwerenda bibliograficzna sprawiły, że książka jest

nowatorska i umożliwia wgląd w procesy historyczne oraz społeczne tego osadnictwa, ukazanego w realiach miejsca i czasu, a periodyzacja problemu i narracja zgodna jest z zakresem zawartym w tytule dzieła. Uważam, że jest to monografia oryginalna, wartościowa oraz wnosząca do tematyki związków polsko-syberyjskich niezaprzeczalny wkład poznawczy. Książkę S. Leończyka, której współwydawcą jest Kulturalno-Narodowa Organizacja Społeczna „Polonia” Republiki Chakasja, uznać należy za ważne dokonanie naukowe.

Antoni Kuczyński

Sergiusz Leończyk, *Polskie osadnictwo wiejskie na Syberii w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, Kulturalno-Narodowa Organizacja Społeczna „Polonia” Republika Chakasja, Warszawa 2017, ss. 324.